

ROEDING

NUMMER 1
OCTOBER 1930

HET GEVECHT TEGEN HET EIGEN HART¹⁾

Dies Schicksal liegt nunmehr über Europa, dasz gerade seine stärksten Söhne spät und selten zu ihrem Frühling kommen, — dasz sie zumeist schon jung verekelt, verwintert, verdüstert zu Grunde gehn, gerade weil sie den Becher der Enttäuschung — und das ist heute der Becher der Erkenntnis — mit der ganzen Leidenschaft ihrer Stärke getrunken, ausgetrunken haben

Friedrich Nietzsche.

ER was, niet alleen wat de beste momenten van hun wézen betrof, in Marsman's geschriften een straffe, strakke en tegelijk snelle en heftige groei waarneembaar, een alzijdige agressiviteit die zichzelf regelrecht naar een beslissing dreef, — maar ook in hun vormgroei, hun organisme, uitte zich deze hartstochtlik attaquerende, wilskrachtige persoonlijkheid. De gedáante van zijn gedicht zilverde zich (over betrekkelijk slechts weinige verzen), van haar overladen, barok, phantasmagorisch en experimenteel karakter („Ruimteschemer“, „Droomkristal“, „Seinen“), tot de trotse, volmaakt betoomde, breed-stromende pracht van zijn „Penthesilea“.

Van den aanvang af kenmerkten hem (het simultaan-gevecht van zijn „Anatomische Les“, en de „eenzame groei“ zijner gedichten): een kracht, en een somberheid. Een prachtige, kalme kracht, die het donker bevòcht, verkende, bedwong en ordende, — nièt vaneenspleet, en, toen, toch ook niet bevreesd scheen.

Het wezen van zijn gedicht, het leven achter de overladen luister waarmede het zich beleed, bezat, reeds dadelijk bij de inzet, de hard-geslepen orde, de flonkering en befloerste klaarte van een zwart diamant. Het was donker, — moedig, fel-geconcentreerd, jong en trots. Slechts enkele malen (:Seinen) helder, virginaal, ochtendlik — als heimwee toen, en vermoeden. — Het deed veeleer denken aan het een-

¹⁾ Naar aanleiding van Marsman's „Witte vrouwen“ en „De Vijf Vingers“ — uitgaven van „De Gemeenschap“, Utrecht.

zame huis uit „De Matroos en de Maan“: „Donker ademen zee en wind, vormeloos woelende dieren, vreemd, grijs en hijgend. Het eenzame huis slaat een harde wil in de ruimte, een steile, cubische orde in de chaotische duisternis. De dakkamer vormt een stoutmoedige voorpost. De nacht staat zwart in haar vensters gebrand. De matroos staat recht overeind“.

Maar diep onder deze spanningen, en diep onder de somptuositeit der eerste verzen, onder het langzaam en fantasties langstromen der verbeeldingen, vòcht, kort en bliksemend, een verholen angst („Waar mondt de nacht?“), vocht en sidderde een vermoeidheid („om den verloren echoloozen stap“), een eenzame, bijna steeds verzwegen droefheid —

nooit gleed een bloemsignaal
tegen de steilte van mijn schemernacht....

Want ook hij, deze gepantserde, was kwetsbaar en teder, een bedreigde en beangste. Maar altijd weer, nadat deze angst en deze vermoeienis overmachtig waren geworden, herwon en herstelde hij de strakke, harde spanningen van leven en gedicht. Na „Schaduw“, „Wacht“: „De Blauwe Tocht“; ná „Weimar“, „Delft“, „Val“: „Penthesileia“. — Nooit echter stond zijn kracht zo eenzaam en koninklik recht (omwaard en vervolgd toch door een panterachtige angst) als in zijn „Penthesileia“. Maar ook nooit was zijn somberheid zo onherstelbaar moe en ontredderd als aan het einde van dit boek (toen hij enkele zijner schoonste verzen, en enkele der schoonste verzen van zijn generatie schreef), als in het zachte, droeve zingen — hoorde men hem ooit zingen? — van „De Laatste Nacht“, als in de donkere, bedwongen smart, het heengaan (waarheen nog?), waarmede dit boek besloot. — „Ma seule étoile est morte“ scheen, na dit einde, ook voor hem te gelden.

Want daarna scheen een beziéling, een spanning en een spankracht gebroken. — Véél later — in „Witte Vrouwen“ eerst — zal hij het zichzelf belijden, en trachten dit nu

zonder bitterheid te aanvaarden, maar voor hen, die de stem van een gedicht nog uit iets anders weten te beluisteren dan uit zijn inhoud, was het reeds toen hoorbaar, dat datgene wat dit leven vermetel en bedwingend staande hield, gebroken was; dat dit leven van zijn droom en schoonste zomer beroofd was. Zijn vermoeidheid vrat door tot in de gedaánte van het gedicht en verried zich, óók, en juist daar, waar hij zou trachten zichzelf, zijn „harde wil“, zijn vroegere levensintensiteit te handhaven of.... te verhevigen. De enorme krachttoeren waartoe hij poëties in staat was gebleken, werden halverwege gestaakt, schenen hem niet meer in die mate als vroeger te boeien. Na „Penthesileia“, voelde men, dat het *rhythme* (: de spanning van het leven, en de spankracht van het gedicht), het *rhythme* zoals het zich tot dan toe bij Marsman ontwikkeld had, door de slopende vermoeienis ener ontgocheling ondermijnd werd. Hiermede was het organisme van zijn gedicht (wederom: zoals het zich tot dan toe ontwikkeld had) in zijn grondvesten aangetast. Het verloor en verwaarloosde zijn smédende tucht — van zo intrinsieke betekenis voor den vroegeren Marsman; zijn vormkracht; de vaste, hermetiese bouw der klanken; — en, op de brede stroom zijner strophen voeren niet meer zo trotse schepen als eertijds zijne verbeeldingen waren. — Hij zocht nog wel, voortdurend wellicht, zijn vroegere kracht te heroveren, den ouden luister te herstellen, maar het bleef een mat en krachtelozer trachten. — Het schoonste scheen geleefd en voorbij; een stimulans en een wil waren verwoest en vernield en wreekten zich juist dáár, waar hij zou trachten de fel-geconcentreerde aandrift der spanningen van eertijds te bestendigen. Juist daar voelde men, dat een slopende ontspanning het vers ondermijnde.

Want de aandrift had zich volkomen *gewijzigd*. Fundamenteel. Er is een verder gaan door een verdonkerd landschap, een somber vereenzamen van het hart, een vereenzaamd omzien naar het heldere land dat achter den einder verdween, een wanhoop, een wroeging, èn, een wòrstelen nog — maar

het trotse avontuur, het regelrechte schrijden naar een heerszuchtige beslissing was voorbij, voor goed. — Er had toen, bij deze gewijzigde aandrift, een geheel nieuw rythme kunnen groeien en moeten dóorbreken: het stillere, zwervende, zingende rythme misschien dat zich aankondigde (en tegelijk prachtig vervulde) in „De Laatste Nacht“, een stiller, matter, verlatener, verslagener verderzingen, maar dit werd, vooralsnog, ontweken, vermeden, geremd, - gelochend en verlochend. Hij tracht — alsof zijn voornaamste inhoud en schoonste droom niet verloren gingen — het trots, hevig, onstuimig en hardnekkig gevecht van eertijds (schoon om andere waarden thans) te bestendigen, maar de stillere, eenzame, verloren golfslag van het h art sloopte en ondermijnde een herscheppen van hetgeen voorbij was. — En ten andere: de Marsman van eertijds bevocht het verlatener zingen van het hart en verbrak, telkens en tumultueus, haar stromender rhythmten. Het kort, wild gevecht bij de tweesprong tussen twee paradijzen (met „De Zwarte Engel“ begonnen) verried m.i. deze tweeslachtigheid, dit po eties verzwakken naar beide zijden. Het hoofd vocht tegen het hart; het hart onttrok het gedicht, stilzwijgend en als van zelve, de stuwkracht, de hartslag. Slechts zeer fragmentarisch nog vermocht hij deze breuk te bezweren.

Innerlik werd hij gejaagder, nerveuser. De kalme kracht waarmede hij vroeger het donker bevocht en bedwong was verdwenen. Waar men vroeger het wezen van zijn gedicht onderging als „een cubische orde in de chaotische duisternis“, onderging men het thans als een panies verspringen van schichtig-sidderende vonken, overheen — overheen het donkere stromen van het hart waaraan hij zich niet wilde overgeven.

Terwijl dit hart verdonkerde, gewaagde hij steeds meer (men vgl. zijn proza: „De Vijf Vingers“) van een hard en helder licht — bekoord toch door een Romeinse laatdunkendheid die weerbaar zou zijn tot het einde. Misschien kon hij van dit alles zeggen wat Nietzsche, later, van zijn

Zarathustra bekende: „das sind Erholungen für mich, aber vor allem auch Verstecke, hinter denen ich eine Zeitlang wieder sitzen kann“, in ieder geval kon hem deze „toevlucht“, datgene wat hem „overbleef“, evenmin be-zielen... als het Socialisme Gorter toen hij zich redde in de droom van zijn Socialisme. — Hoe zou, (na het vernield zijn der eerste, grootste en positieve levenskracht), hetgeen slechts een toevlucht, een redding, maar nooit en nimmer een waarachtige vervulling is, dichters opnieuw en nieuw kunnen bezielen die zó levensgretig, onstuimig en zelfzuchtig hebben geleefd, die zoveel hebben geëist en, ook werkelijk, hebben bezéten.

Gorters toevlucht was mild en menselijk. Maar het persoonlijk geluk, de persoonlijke honger bleef onverzadigd. En toch heeft hij deze toevlucht, deze rest die het leven overliet, tot een paradijselijke tuin willen omscheppen, en daarvan willen gewagen. Hij heeft het dan ook nauweliks gekund. Dit vond m.i. niet zozeer zijn oorzaak in het feit dat zijn dichterlik vermogen was uitgeput, als wel in een totaal gebrek aan waarachtig hernieuwde bezieling. En als Gorter ook toen, bij zo weinige aandrift, toch nog schone fragmenten schreef, en zou blijven schrijven, dan bereikte hij dit juist dóór zijn groot dichterlik vermogen. Ieder ander dichter zou in deze omstandigheden in het geheel niets hebben kunnen voortbrengen. Vroeger schreef hij — en met al zijn gretige, overgevoelige zintuigen tegelijk — vanuit de wèrkelijkheden zijner vreugden of smarten; later poogde hij te schrijven vanuit het schrale en schaarse nalicht van een verbééld gelúk: uit de broze, aarzelende vreugden van een lévens-arme dróóm. Een droom, waarmede hij zichzelf, scheppend, trachtte te vereenzelvigen, met welks licht hij, scheppend, zichzelf trachtte te doordrenken. Vroeger doorvlamde en doorsidderde hij het woord met zijn eigen brandend wezen; nu wordt het woord een medium dat hem moet doordrenken: doordrenken en verzadigen van een broos, stil en helder licht: het laatste licht dat hem gebleven is: van een onwereldse dróóm.

Marsman (individualist), harder en hooghartiger, verbeterer, zich pantserend met een bijna aangeboren vijandschap voor alles wat moe is, zich onttrekt en vlucht — werd gelokt en gedreven naar een Romeinse laatdunkendheid, die weerbaar zou zijn tot het einde. Hij riep een stralende klaarte op, en negeerde het feit dat zijn donker, versomberd hart aan dit alles geen deel kon hebben. Want noch deze weerbaarheid, noch dit (al te artificiële) licht kon iets wezenliks vervullen — tenzij, een stonde, zijn trots. Wat erger was: hij verzette zich hiermede tegen een organiese groei: hij miskende en verlochende zijn diepste wezen: zijn leeggeplunderd en verlaten hart. Hij vergreep zich aan zichzelf, en, toen (noodzakelijk) aan zijn dichterschap. Anti-organies, was deze ontwikkeling anti-vitaal, en: anti-poëties. Hij, die zich om geen prijs moe of overwonnen wilde verklaren (een jeugd lang wellicht bekoord door het vermetel zelfbezit, waarvan Nietzsche de eerste apostel was), trachtte buiten de organiese spanningen om te scheppen, maar hiermede onttrok hij tegelijk de levensstuwung zelve aan zijn gedicht. Méér nog: hij dreef de tegenpolen van zijn wezen verder uiteen dan zij in werkelijkheid lagen; naar tegendelen die ten dele slechts cerebraal bestonden. Romeins en romaans, arena en kathedraal werden geen symbolen van het eigen leven, maar hij dreef a.h.w. het leven (van verzen en proza), de tegenpolen van zijn leven bewust uiteen náár deze symbolen. En dit, deze krachttoer, dit zichzelf drijven naar een hoogspanning van leven en, naar het enorme évenwicht al dezer tegendelen, bestond hij, terwijl alreeds een dodelik vermoeid zijn dit leven en deze poëzie ondermijnde. Al kon Marsman somtijds werkelijk, schoon bij fragmenten, deze spanningen grijpen, op den duur moesten deze noodlottig worden en moest, bijna noodzakelijk, het vers onder dit titanies geforceerd, tegen het eigen leven vechtend geweld bezwijken.

„Witte Vrouwen“ is dan ook om twee redenen de logiese en te verwachten voortzetting geworden. Het ontzaglijk geweld stortte in dit boek verbrijzeld ineen. En daarnaast

getuigde het van een over-vermoeid dichterschap. — De winst van dit boek (dat ik slechts als een overgang zie) is dan ook deze: dat Marsman op den terugweg is naar zichzelf, naar zijn donker, versomberd hart; de winst van dit boek is deze: dat dwars onderdoor de spanningen waarmee hij met zijn gedicht vocht, en het eigen leven bevocht, dit eigen leven zich een doortocht baande en te voorschijn stroomde. — Bijna even stilzwijgend en vanzelve als het eerst een volkomen lochenen van zijn somberheid belette.

„Und sie würden“, zoo vervolgt Nietzsche het citaat dat ik boven dit artikel plaatste, „nicht die Stärksten sein, wenn sie nicht auch die Enttäuschesten gewesen wären!“ — Had niet alreeds het titanies geweld waarmee hij zichzelf en zijn ontgochelingen zo langen tijd bestreed zulks bewezen. — „Denn das ist die Probe ihrer Kraft: erst aus der ganzen Krankheit der Zeit heraus müssen sie zu ihrer Gesundheit kommen“.

Hoe dit genezen zijn zal?

Het vermetel zelfbezit van het paganisties vitalisme (:ihre Gesundheit) begint eerst, nadat men het totaal zijn leeggeplunderd van het hart erkend en aanvaard heeft. Marsman's antwoord aan van Duinkerken (De Gemeenschap, Febr. '30) was daarom volkomen logies. Maar men vraagt zich af, of hij dan niet nogmaals beproeven zal wat zich in zijn poëzie reeds (indirect) als een schamel surrogaat van levensvolheid beleed, en wat het intellect — rodeerend door alle tuinen lang voor wij ze betraden — wellicht reeds als zodanig erkennen moest.

„Il ne faut jamais reprendre la même existence.... Ma vie est comme une oeuvre d'art; un artiste ne recommence jamais deux fois la même chose...“, bekende Oscar Wilde aan André Gide.

HENRI BRUNING.